

УДК 070 (41=161.2)

УКРАЇНСЬКА ПРЕСА У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ: ВИТОКИ, ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ, ДЖЕРЕЛА ЖИВЛЕННЯ, ПЕРШІ ЧАСОПИСИ

Микола ТИМОШИК
д-р філол. н., проф.

Київський національний
університет культури
і мистецтв

вул. Є. Коновальця, 36
01133, Київ, Україна

e-mail: nkin@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-7011-3022

© Тимошик М., 2019

Уперше предметом дослідження стали витoki української преси і книги, передумови їх виникнення та етапи розвою у Великій Британії. Джерельною базою дослідження слугували фонди: бібліотеки-архіву ім. Тараса Шевченка Союзу Українців у Великій Британії; Української Видавничої Спільки; Архіву Українського пресового бюро, що знаходиться в Польському Інституті Лондона та Британської Національної Бібліотеки (British Library) в Лондоні, опрацьовані автором під час наукового стажування в Лондоні 2016 року.

Обґрунтовано специфіку української еміграції у Великій Британії і на цій основі подана авторська концепція періодизації основних етапів появи та розвою головних українських осередків у цій країні. За хронологією виділена такі етапи. 1902–1908: діяльність першої української колонії в Манчестері. 1919–1921: діяльність Української дипломатичної місії в Лондоні. 1930–1939 — діяльність Українського пресового бюро в Лондоні. 1940–1945: прибуття тисяч вояків українського походження з канадських та польських військових формувань країн антигітлерівської коаліції. Травень-червень 1947: прибуття колишніх вояків-військовополонених дивізії СС «Галичина» з італійських таборів військовополонених «Ріміні» та «Беларія». 1941–1949: прибуття українських скитальників-переселенців з так званих таборів Ді-Пі.

Доведено, що першим друкованим періодичним виданням українців на теренах Великої Британії був англомовний бюлетень Української дипломатичної місії в Лондоні «The Ukraine». Другим англомовним періодичним друкованим органом із чітко вираженим українським слідом був «The Bulletin» Українського пресового Бюро.

Детально йдеться про першу українськомовну газету в Лондоні «Наш Клич». У січні 1947 року ця газета була перейменована в «Українську Думку», що стала органом Союзу Українців у Великій Британії.

Обґрунтовано появу у серпні 1947 року альтернативної «Нашому Кличу» та «Українській Думці» газети українців Великої Британії «Український Клич». Її головним завданням стала пропаганда ідей українського національно-визвольного руху.

Проаналізовано організаційні засади становлення, програмні засади та проблематику цих перших та теренах Великої Британії українськомовних газет.

Ключові слова: Союз Українців у Великій Британії, українська еміграція, українськомовні часописи, бюлетень «The Ukraine», газети «Наш Клич», «Український Клич», «Українська Думка», Українська Видавнича Спілька в Лондоні.

UKRAINIAN PRESS IN GREAT BRITAIN: ORIGIN, FORMATION STAGES, SOURCES, FIRST MAGAZINES

Mykola Tymoshyk

Doctor of Philology, Professor

Kyiv National University of Culture and Arts

36 Ye. Konovalets Str., 01133, Kyiv, Ukraine

e-mai: nkin@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-7011-3022

For the first time the subject of the study is the origin of Ukrainian press and books, preconditions for their appearance and stages of development in Great Britain. The sources of the study are such funds as: Taras Shevchenko's library-archive funds of the Union of Ukrainians in Great Britain, The Ukrainian Publishing Union, Archive of the Ukrainian Press Bureau, located in the Polish Institute of London and British National Library (The British Library) in London, worked out during the author's internship in London, 2016.

The specifics of Ukrainian emigration in the UK is substantiated, and on this basis, presented author's conception of the major stages appearance and development periodization of the main Ukrainian centers in this country. According to the chronology, the following stages are singled out. 1902–1908: activity of the first Ukrainian colony in Manchester. 1919–1921: activity of Ukrainian diplomacy mission in London. 1930–1939 — activity of Ukrainian press bureau in London. 1940–1945: arrival of thousands of Ukrainian descent soldiers from the Canadian and Polish military formations of the anti-Hitler coalition countries. May-June 1947: arrival of former SS "Galicia" division soldiers-prisoners of war from Italian war camps "Rimini" and "Belaria". 1941–1949: arrival of Ukrainian wanderers-migrants from the so-called DP camps.

It is proved that the first printed periodical of Ukrainians in the UK was an English-language bulletin of Ukrainian diplomacy mission in London "The Ukraine". The second English periodical printed body with a clearly defined Ukrainian trace was "The Bulletin" of The Ukrainian Press Bureau.

The research details about the first Ukrainian newspaper in London "Nash Klych" ("Our Call"). In January 1947, this newspaper was renamed into "Ukrainska Dumka ("Ukrainian Thought") which became the organ of the Union of Ukrainians in Great Britain.

It is substantiated the reason for appearance in August 1947 of an alternative to "Nash Klych" and "Ukrainska Dumka", magazine of Ukrainians in Great Britain "Ukrainskyi Klych". Its main task was to promote the ideas of the Ukrainian national liberation movement and Ukrainian nationalism. On the basis of this newspaper, the magazine «Vyzvolnyi Shliakh» (Liberation Way) will be founded later and also in London will be registered another public institution of Ukrainians — Ukrainian Publishing Union.

The author analyzes organizational principles of formation, program principles and problems of these first, at the territory of Great Britain, Ukrainian-language newspapers.

Key words: the Union of Ukrainians in Great Britain, Ukrainian emigration, Ukrainian-language magazines, bulletin "The Ukraine", magazines "Nash Klych", "Ukrainskyi Klych", "Ukrainska Dumka", Ukrainian Publishing Union in London.

Актуальність теми

Тривале й результативне існування на чужині української преси і книги нині виглядає одним із незбагнених досі феноменів української діаспори. За умов, коли упродовж десятиліть ця тема залишалася поза увагою і зарубіжних, і українських дослідників, до неї не раз повертали увагу безпосередні творці й учасники цього специфічного пресового руху.

Звернемо увагу на два промовисті висловлювання із цього приводу.

Улас Самчук, роздумуючи над з'явою на чужині десятків і сотень назв українськомовних часописів та книг, з вірою писав про те, що колись на ринку бібліофілства ці видання цінуватимуться на вагу золота. І далі — цитата з його «Плянети Ді-Пі»: «...Майбутньому досліднику української журналістики і красного письменства важко буде збагнути й осмислити місійну силу нашого гнаного з рідної землі друкованого слова без прочитання, без перепущення через власне серце десятків, сотень сторінок таких видань».

Суголосну думку висловлює й Іван Багряний: «...Наша преса, народжена під Дамокловим мечем репатріації..., не тільки вистояла і вціліла донині, а й виявила блискучу здібність рости й розвиватися... І цим поставлено дійсно непроминальний приклад — як «голота», що прийшла на Захід без гроша за душею може та вмє діяти так організовано, в якій мірі сучасна «збільшовичена» та «зденационалізована» окупантом людина здібна до збірної масової акції».

Якщо до цього додати, за висловом того ж Самчука, «повне, кругле, абсолютне «ні» (ні стола, ні стільця, ні паперу, ні довідника, ні бібліотеки, ні архіву, ні видавця, ані навіть коректора), то невпинне і саможертвоне ствердження гуртом невинуватих романтиків і патріотів «так!» українському друкованому слову на чужині виглядає нині й житейським подвигом достойно не поцінованих досі попередників, і зазивом до значної частини збайдужілих, розсварених, розчарованих і духовно змілілих сучасників. Як в Україні суших, так і в діаспорі.

Стан розробки проблеми

Історіографія цієї теми щодо Великої Британії є вкрай куцою. Без перебільшення, таке твердження однаковою мірою стосується наявних на сьогодні гуманітарних студій як в Україні, так і в західному світі.

Фактично на сьогодні немає жодної публікації, в якій бодай опосередковано йшлося б про витoki, становлення та утвердження українського друкованого слова на британських островах. Скажімо, в найбільш ґрунтовних на сьогодні виданнях щодо осягнення материка української еміграції — десятитомній «Енциклопедії українознавства» (Енциклопедія українознавства, 1955–1984), книзі-альбомі Пе-

тра Кардаша та Сергія Кота «Українці у світі» (Кардаш, & Кот, 1995), Великій Британії присвячені оглядові гасла, де в переліку набутоків тамтешніх українців лише згадуються окремі періодичні видання чи видавництва. У зібраних Симоном Наріжним матеріалах до другої книги «Українська еміграція» Великобританія відсутня (Наріжний, 1999).

Англійський дослідник історії організованого життя українців у Великобританії Р. Кравець у серії публікацій, що вміщувалися на сторінках лондонської «Української Думки», а також в інших виданнях діаспори, згадує низку часописів та імен їхніх творців — публіцистів і письменників (Заставний, 1991, 54–55). Однак у публікаціях цього автора не йдеться окремо про якісь організаційні чи проблемно-тематичні аспекти діяльності цих періодичних друкованих органів.

Відомості про українське пресо- і книговидання зазвичай відсутні у працях сучасних українських авторів, присвячених науковому вивченню сутності та проблем української діаспори в цілому чи за окремими сферами її діяльності, — В. Заставного (1991), В. Трощинського та А. Шевченка (1999), М. Палієнко (2008).

Оглядові історії та сучасного стану українських поселень у Великій Британії присвячена незначна за обсягом (140 стор.) збірка нарисів львівського письменника Юрія Покальчука (1999). В окремому нарисі йдеться тут про заснування перших друкованих періодичних органів та налагодження випуску книг. Однак, інформація носить узагальнений характер, до того ж, її цінність нівелюється відсутністю в тексті будь-яких посилань на архіви чи джерела, звідки черпався фактаж.

Із одиноких українських дослідників цієї теми торкалася Н. Сидоренко. Зокрема вона писала про витоки інформаційних зв'язків між Україною та Великою Британією, а також про українські інформаційні бюлетені та листки (Сидоренко, 1999; 2001).

Про початки журналістської та книговидавничої діяльності колишніх вояків Першої Української дивізії Української Національної Армії, які після переміщення з Італії до Великої Британії продовжили тут цю справу, йдеться в монографії автора цих рядків «Українська книга і преса в Італії» (Тимошик, 2015).

Завданнями цієї наукової розвідки є: обґрунтувати специфіку української еміграції у Великій Британії; з'ясувати витоки, етапи становлення, джерела живлення перших українськомовних часописів, що виникли після завершення Другої світової війни.

Джерельною базою слугували фонди бібліотеки-архіву ім. Тараса Шевченка Союзу Українців у Великій Британії, Української Видавничої Спільноти та Національної Бібліотеки (British Library) в Лондоні, опрацьовані автором під час наукового стажування в Лондоні в березні-квітні 2016 року.

Виклад основного матеріалу

Дослідження витоків, організаційних чинників, типології та тематики перших періодичних і книжкових видань українців у Великобританії потребує з'ясування стану та специфіки української еміграції в цій, осібно розташованій, західноєвропейській країні. Варто відразу наголосити, що спеціального дослідження із цієї проблематики досі також не проводилося.

Перші спроби осмислити це явище належать безпосереднім творцям українських бюлетенів, газет та календарів, які видавали тут українці і англійською, і українською мовами, припадають на 30–40 роки ХХ ст. («Українське бюро», 1931–1939; Вільховий, 1946).

У досить короткому списку публікацій з історії українців у Великобританії здебільшого наголошується на двох аспектах цього питання.

1. Українська еміграція на Британських островах — одна з наймолодших міграційних формацій у Європі, яка стала результатом масового і вимушеного полишення українцями рідних земель у час Другої світової війни.
2. Специфічною особливістю цієї еміграції є те, що від початку в основі своїй вона носила політичний характер: радянську Україну покидали здебільшого освічені, національно свідомі молоді українці, переважно чоловіки, які прямо чи опосередковано чинили опір насаджуваним Москвою тоталітарним методам організації суспільного життя на українських теренах.

Зазвичай періодизація цієї еміграції розділяється на три хвили, які були спонукані завершенням Другої світової війни.

Втім, в історії українців Великобританії є чітко окреслені кілька епізодів, які дають підстави перенести часові межі присутності наших земляків на цих теренах значно раніше. І не лише присутності, а й активної участі як у матеріальній (заробітковій), так і в культурно-духовній та інформаційній сферах.

Таким чином, якщо брати за основу хронологічні межі виникнення та розвитку української спільноти на британських островах, то картина схематично матиме такий вигляд.

1902–1908 роки. Заснування в Манчестері першої української колонії. Її основу склали близько 30 селянських родин-переселенців із галицької Золочівщини. Показовість цього факту в тому, що йдеться про історичний відтинок перед Першою світовою війною, коли національна свідомість значної частини українців ще була приспана. Ще не з'явилися на українському овиді січовики, пластуни, оунівці, інші будителі народного духу.

Цей нечисленний гурт українців мав би, зазвичай, швидко розгубитися в молоху багатонаціонального робітництва великого про-

мислового англійського міста й поступово зденаціоналізуватися. Та вийшло навпаки. Незважаючи на те, що працювали в різних ремісничих цехах, селилися поруч, вільний час проводили разом — за молитвами рідною мовою, співами, читанням привезених із собою «старокраєвих» книг. Згодом набули першу спільну власність — просторий дім, який назвали Українським. В ньому облаштували капличку, читальню, буфет для своїх. Про побожних, організованих і національно свідомих перших українців на туманному Альбіоні довідалися незабаром авторитетні на Галичині духовні провідники.

Пройде відтоді трохи більше тридцяти літ і за почином українських манчестерців Українські доми один за одним поставатимуть і в Англії, і в Шотландії, і в Валлії.

Із цією першою українською громадою в Манчестері пізніше будуть пов'язані результативна діяльність «Українського допомогового комітету у Великій Британії», інші гучні акції українців.

1919–1921 роки. Діяльність Української дипломатичної місії в Лондоні, яка репрезентувала уряд Української Народної Республіки.

Відповідно до рішення уряду УНР штат місії мав складатися із 10 чоловік. Місія прибула до Лондона у травні 1919 року і її першим очільником був Микола Стаховський. Перед місією було покладено два завдання: а) спонукати уряд Великобританії визнати Українську республіку; б) інформувати спільноту британських островів про реальний стан справ в Україні (Krawec, 2016).

У Британській бібліотеці збережені рідкісні примірники першого періодичного друкованого органу українців у Великобританії, який досі фактично залишається ніким не дослідженим, — тижневого бюлетеню дипломатичної місії «*The Ukraine*».

1930–1939 роки. Діяльність у столиці Великобританії Українського пресового бюро.

Засновником і спонсором цього специфічного інформаційного українського осередку став виходець із Галичини Яків Макогін.

Емігрувавши наприкінці XIX ст. до США, цей українсько-американський громадсько-політичний діяч упродовж 1905–1921 років перебував там на військовій службі. Переїхавши на початку 30-х років XX ст. до Лондона, своїм коштом заснував тут Бюро, головним завданням якого стало інформування англійського загалу, зокібно політичного і парламентського істеблїшменту, про українське питання. Упродовж років бюро видавало англомовний «*The Bulletin*», низку брошур, здійснювало розсилку своїх матеріалів на адреси політичних, громадських діячів Великобританії, а також Швейцарії та Чехії, де діяли його представництва. Українське пресове бюро в Лондоні також забезпечувало різноманітні інформаційні матеріали редакції українськомовних газет в еміграції. Його діяльність неоднозначно трак-

тувалася різними колами української еміграції («Українське пресове», 1980; «Пресове бюро», 1935).

Із віднаходженням автором цих рядків нових, досі невідомих, документів про діяльність Українського пресового бюро в Лондоні, ця незнана сторінка української еміграції потребує окремої публікації.

Зважаючи на те, що і українська манчестерська громада початку першого десятиліття ХХ віку, і Українське пресове бюро в Лондоні залишили по собі хоча й незначні, але осібні та знакові для історії українців Великобританії результати матеріальної, духовно-культурної й інформаційної діяльності із чітко окресленим українським слідом, ці два перші осередки заслуговують спеціальних досліджень.

На темпи, масштаби та змістове наповнення такої організованості безпосередній вплив мали три хвилі української еміграції, що відбувалися в дотичних один до одного часових проміжках. Окреслимо ці хвилі.

1940–1945 роки. Прибуття тисяч вояків українського походження з канадських та польських військових формувань, які воювали проти фашистської Німеччини в складі країн антигітлерівської коаліції.

Саме найактивнішим представникам цієї хвилі належить ініціатива створення в серпні 1945 року першої на теренах цієї країни громадсько-культурної організації — Союз українців у Великій Британії (скорочено — СУБ) та проведення 19–20 січня 1946 року в Единбурзі Першого організаційного з'їзду цієї організації.

Травень–червень 1947 року. Прибуття колишніх вояків дивізії СС «Галичина», перейменованої 3 жовтня 1944 року на Першу дивізію Української Національної Армії (УНА).

Як відомо, після дворічного перебування у статусі військовополонених під протекторатом англійських військ в італійських таборах «Ріміні» та «Белярія», рішенням лідерів країн Західної Європи вісім тисяч колишніх українських вояків були перевезені кораблями до британських берегів з правом подальшого отримання громадянства цієї країни (Тимошик, 2015, 115–170).

1941–1949 роки. Прибуття українських скитальників з так званих таборів Ді-Пі.

В американській і англійській зонах звільнення країн Західної Європи від фашистського режиму таких скитальників там розміщувалося десятки тисяч. За даними «Календарця українця на 1949 рік», упродовж 1941–1948 років на Британських островах українська колонія виросла до 35 тисяч чоловік і стала однією із найбільших «національних спільнот» на цих островах («Українське зорганізоване», 1949).

Сталося так, що саме представникам першої і другої хвилі еміграції належить ініціатива заснування перших у Великій Британії укра-

їнськомовних газет. Такими стали «Наш Клич», «Український Клич» і «Українська Думка».

«Наш Клич» як предтеча «Української думки»

Перше число «Нашого Кличу» побачило світ у Лондоні 18 листопада 1945 року. Надрукований на машинці текст у дві колонки розміщувався на шести сторінках формату А-4 і був розтиражований засобом простенького на той час поліграфічного апарату, що звався в діаспорі шипіограф, розрахованого на відтворення з однієї форми кількох сотень примірників. Відповідальним редактором газети став Петро Пігічин. Редакція розміщувалася в Лондоні за адресою: 218 Susses Gardens Paddington.

Творці першого числа, не знаючи наперед, яка доля чекатиме на їхнє починання, так просто і переконливо пояснили потребу цієї газети:

«Нас по війні було мало. Наша стара еміграція не числила більше кілька сотень душ. Та прийшла війна й воєнна хуртовина, розсіваючи нас по світі, чимало нас занесла і на туманні британські острови. Ріжними дорогами ми сюди приходили. Та наші дороги були дуже відмінні від тих, якими йшли другі українські скитальники, що тепер опинилися в державах західної Європи. Там їх поселяли суцільними групами й по розвалі гітлерівської Німеччини, вони опинилися в громадах.

Тут ми приходили одинцем, й розгублені між чужинцями, були малими краплинами серед великого моря.

Прошло багато часу, заки ми взаємно віднайшли себе, та побачили скільки нас є. Всі ми живемо розгублено по всіх закутках цих островів. Не багато знаємо про себе та дуже мало нам відомо про наше життя в світі... І тут виринула потреба власного друкованого слова». («Як повстав», 1945).

Зазвичай при створенні будь-якого поважного друкованого органу його засновники в першому числі виступають із ґрунтовною програмою дій, яка розкриває головні складові редакційної політики. Цього на шпальтах «Нашого Кличу» не віднаходимо, оскільки за нову й незнану досі справу бралися одержимі ідеєю єднання українців романтики.

Обриси такої програми проглядаються за окремими фразами з різних публікацій першого числа:

- маємо на увазі велику потребу рідного друкованого слова серед українців у Великій Британії;

- інформуватимемо читачів про всякі події, що в'яжуться з життям нашого народу;
- вміщуватимемо статті на актуальні теми;
- даватимемо короткі оповідання, вірші і т. друге.

У вміщеному на п'ятій сторінці зверненні «До наших читачів» наголошується, що цей бюлетень призначений для всіх українців у Великій Британії і що він є спільною трибуною. У заклику до читачів стати активними літописцями самого життя конкретизувалися такі теми:

- збирати матеріали про українське життя між 1939 та 1945 роками «для історичних та літературних цілей»;
- записувати спомини про обидві окупації (советську і польську) та життя на чужині;
- занотовувати українські народні пісні, які постали під час окупації.

Під кінець першого року випуску намітилися перші паростки організаційного об'єднання українців в організацію, яка на багато років увійде в історію як Союз українців у Великій Британії. І саме «Наш Клич» закономірно стане офіційним голосом цієї організації. У числі від 12 грудня редакційна програма конкретизується й такими чотирма новими конкретними завданнями:

1. Вдержатись при існуванні та якнайскоріше розбудувати нашу новонароджену організацію.
2. Згуртування якнайбільшого числа наших прихильників.
3. Допомогти хоч частинно нашим рідним сестрам, братам та дітворі, які внаслідок війни опинилися поза межами рідних земель.
4. Нести світові правду про Україну про український народ, його боротьбу за незалежність, його зрілість до самостійності та його любов до волі.

Рівно за рік ця ж газета у передовій «Один рік праці» повідомляла читачів, що поставлене завдання — нести рідне слово в якнайширші кола земляків на чужині — успішно виконане. Про об'єднанче значення цієї газети для творення української спільноти на чужині у цій статті говориться так: «Наш Клич» переходив з рук до рук, робив велике діло в об'єднання розгублених між чужими українських вояків».

І справді, наклад газети зріс — від 200–500 примірників на початках до 1500 у жовтні 1946 року.

Коротко зазначимо еволюцію першого українського за змістом і мовою часопису в Великій Британії — від примітивного, безликого машинописного варіанту до повновартісного газетного видання, що друкується фотоспособом.

Передусім, змін зазнало художньо-технічне оформлення. Завдяки тому, що з реакцією тісно співпрацював талановитий маляр Т. Сталничук, уже від перших чисел тут стали з'являтися мальовані сюжет-

ні рубрики, заголовки, а згодом і портрети українських національних діячів — Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, гетьмана Івана Мазепи. Від квітня 1946 року на шпальтах газети регулярно з'являються фотографії. Перші світлини в газеті — хор українців у вишитих національних строях із німецького табору переселенців «Корінге» (число від 21 квітня) та учасники спільного освячення паски за українським обрядом у Манчестері (число від 30 травня).

За зразком західної преси, «Наш Клич» став практикувати випуск вкладок або додатків до чергових чисел. Показовим у цьому плані є яскравий додаток до числа 2 за 1946 рік, у якому подано докладний звіт про роботу Першого організаційного з'їзду «Союзу Українців у Великій Британії», який проходив 11–12 січня 1946 р. в Единбурзі.

Творці часопису розуміли, що їхня газета стає чи не єдиним джерелом поширення інформації для українців-збігців з рідних земель. Тому мимоволі перебирають на себе функцію організатора гучних і соціально значущих акцій.

Першою такою акцією стала координація з розшуку членів сімей, родичів і знайомих наших земляків. Зібрані від читачів запити редакція друкує окремими добірками на шпальтах, передає ці числа «Центральному Допомоговому бюро в Лондоні», пересилає для публікації в редакції інших українських газет у Західній Європі.

Це було актуальне починання, бо вже з другого числа поміщується більше десятка таких прохань-розшуків. У них — розпач і надія. Ось, для прикладу, деякі з них:

«Сухомуд Василь з Рогатина розшукує жінку Марію та синів Михайла, Миколая. Прошу писати на адресу. Європейську пресу прощу о передрук. (Далі подається лондонська адреса)»

«Столярчук Петро, польські військовополонені, пошукує своїх стрієчних братів: Савки, Павла, Степана і Володимира Семенюків. Володимир Семенюк, син Оксента, був у Бельгії в шахтах на роботі».

З цього ж числа редакція починає збір коштів на поміч збігцям. Про всі пожертви, до шилінга, подається гласний звіт у такій формі: «Пожертвували для збігців із таборів Ді-Пі»: «В. Гаж — 1 ф. 4 ш.; П. Шав — 10 ш.; Вас і тов. — 2 ф. 7 ш.; І. Баш — 5 ш. Разом 4 ф. 6 ш.».

Чи не найгучнішою акцією «Нашого Кличу» стало проведення всебританської збірки коштів на придбання першої спільної домівки для емігрантів з України — Українського Дому. Після II з'їзду Союзу українців у Великій Британії, на якому було прийнято рішення про набуття Українського Дому в Лондоні, редакція щонайменше звертається до цієї теми. Так, у числі 9 від 27 липня 1947 року читаємо таке:

«До дня 15 липня ц. р. члени СУБ зложили суму 124 фути і 10 шил. на Український Дім у Лондоні. Це тільки десята частина всієї суми. Українці у Великій Британії, члени СУБ! Поспішіть виплачувати своїх жертв. Станьмо всі однією лавою! Даючи на Український Дім, — даємо собі!»

Уже наступного числа списки тих, хто пожертвував на цю загальну справу від п'яти шилінгів до п'яти фунтів зайняли всі чотири шпальти газети.

Зворушливою і такою, що спричинилася до формування в українському середовищі чуття милосердя й готовності прийти на поміч незнайомому землякові, стала акція «Чеколяда — дітям переселенців».

Суть її ось у чому. Колишні вояки-українці, які в роки війни перебували у військових з'єднаннях під протекторатом Великої Британії, стало отримувати від уряду щедрі продуктові посилки. З-поміж обов'язкових продуктів харчування в таких наборах були шоколадки. Редакція звернула увагу на цю деталь в одній зі своїх публікацій у такий спосіб:

«Наші вояки одержують щотижня чеколяду в своїх кантинах. Чеколяда — добра річ навіть дорослому. Та доросла людина не конечно її потребує. Але є хтось хто цієї чеколяди дуже потребує. Це — діти наших переселенців в Європі. Тому між нашими вояками кидаємо клич: ВСЯ ЧЕКОЛЯДА — ДІТЯМ. Кожний вояк нехай посилає свою чеколяду одній дитині переселенця. Зголошуйте на це свою згоду. Посилайте це на таку адресу: Кпр. Теодор Данилів, Алдерлей Камп, Чешаір. Від нього дістанете адресу дитини в окупаційній зоні. Це буде «ваша» дитина і її будете висилати коляду. Коли ви згодні на це, зробіть це якнайскоріш» («Чеколяда — дітям переселенців», 1947).

Поза берегами цього короткого огляду «Українського Кличу» є проблематика газетних текстів за окремими темами. Тут лиш доцільно наголосити, що ця проблематика виглядає зі шпальт часопису різноманітною і досить переконливою. Отож, глибокою і всебічною.

Виділю найголовніші теми, які редакція прагнула вести систематично.

На перше місце такою виходить своєрідний літопис життя українців. Виклад фактажу здійснюється у вигляді хроніки — із безсторонньою констатацією: що, де, коли? Публікації за темою подавалися за такими рубриками: «На рідних землях», «У Великій Британії», «В Європі», «За океаном».

Варто подати коротку вибірку таких повідомлень, щоб відчути і дух тієї епохи, і наявне професійне чуття творців цього часопису. А ще — довідатися про факти, яких досі українці на материковій Україні не знали. Візьмемо, для прикладу, число від 12 грудня 1945 року.

На рідних землях:

На підставі договору між Польщею і Советською Україною — Лемківщина, Посяння, Холмщина та Підляшшя з містами: Сянік, Ліско, Добромисль, Перемишль, Ярослав, Любачів та Чесанів перейшли до Польщі. Живе там понад 1 млн українців. Поляки, які живуть на схід від устійненого кордону, мають бути переселені в Польщу.

З українських земель:

Ув'язнено митрополита Йосифа Сліпого, всіх греко-католицьких єпископів та цілі сотні духовенства.

В советській тюрмі помер Григорій Хомишин, єпископ Перемиської дієцезії.

За вістками з Канади, німці розстріляли українських діячок Олену (назвали Ольгу) Телігу та Харитю Кононенко в часі їх окупації на наших землях.

У Великій Британії:

Існують такі українські організації: 1). Центральне Українське Допомогове Бюро (Лондон), завданням якого є допомога українським збігцям та переселенцям в Європу. Засноване заходами Українсько-Канадійського Допомогового Фонду та Об'єднання Українців Американського Допомогового Комітету; 2). Український Допомоговий Комітет у Великій Британії (Манчестер). Завдання — подібні; 3). Союз українських канадійських вояків; 4). Союз самопомочі українців у Великій Британії.

В Європі:

В окупованій західними союзниками Німеччині організовуються чисто українські табори для збігів і переселенців. Мають власну адміністрацію під доглядом британських та американських старшин. У таборах розвивається культурно-освітнє життя, заложені початкові школи та читальні і другі середні школи. Харчів, яких приділ є більшим чим для німців, доставляє місцева німецька адміністрація.

У Празі советська влада позамикала всі українські установи, а їхнє сконфісковане добро вивезено до Росії.

За океаном:

На засіданні канадського парламенту українець-посол виголосив промову в обороні українських збігців. Звернувся з проханням до канадського уряду, щоб той передав його просьбу британському і американському урядам подбати про те, щоб припинити насильну

висилку наших людей до Росії і дати їм полегші. Він домагався: створення окремих таборів для українських збігців, творення допомогових комітетів та висилання українських радіопередач.

До числа провідних вийшла історична тематика. Тут — акцент на ще не засвоєні українським загалом уроки козацької історії, на відповідальності державницької еліти за долю України, на формуванні серед земляків ідеї україноцентричності.

Показовою у цьому плані є шпальта, присвячена Гетьману Іванові Мазепі (число від 27 липня 1946 року). Подано його портрет у виконанні митця Поповович-Ясата, біографічну довідку, автограф підпису гетьмана та ось цю рідкісну цитату: «Всі спокою щиро прагнуть, а не в еден гуж всі тягнуть... Озмітеся за руки, не допустіть гіркою муки матці своїй більш терпіти, нуте врагів нуте бити. Самопали набивайте, острих шабель добувайте. І за віру хоч умріте, а вольностей бороніте. Нехай вічна буде слава, же през шаблю маєм права».

Продовженням теми стали аналітичні статті В. Вільховського «Пам'ятай про славу Володимирового Тризуба» (число 10); «Будеш, батьку, панувати, поки живуть люди...» — до річниці І. Котляревського (число 11); «Останній козак Петро Дорошенко» (число 12).

Постійно «прописалася» на шпальтах рубрика-колонка «Наша рідна мова», яку вів Павло Вільховий. Промовистим мотто до неї стали слова Тараса Шевченка «...*Возвеличу / Малих отих рабів німих / Я на сторожі коло них / Поставлю слово*».

Від початків ведення цієї рубрики редакція вважала за потрібне нагадати читачам про їхній мовний обов'язок перед своїм народом: вивчаючи мову і шануючи закони нової країни перебування, українці повинні знати і шанувати рідну мову. Ось один із закликів у цьому питанні. «Не сміє бути нікого між нами, що з яких-небудь причин соромився б рідної мови. Де ми б не були, ми повинні говорити між собою рідною мовою. За це нас ніхто ганьбити не буде, бо кожний культурний нарід шанує мову другого народу, а ці, що цього не роблять, — це дуже малокультурні та варварські народи (число від 12 грудня 1945 року).

Знаходимо на шпальтах і популярно написаний виклад історії української мови, її заборон і її виживання.

З огляду на те, що «Наш Клич» творили ті кращі інтелектуальні українські сили, які мали потяг до красного письменства (редактор В. Пігічин, скажімо, писав вірші), на шпальтах часопису зустрічаємо часто поезію і прозу. На початку це були переважно промовисти уривки з творів класиків української літератури — Івана Котляревського, Івана Франка, Лесі Українки, Григорія Чупринки. Згодом стали з'являтися нові прізвища — сучасників із числа переселенців на британські острови — того ж Петра Пігічина, Остапа Лісовика.

Цікаво, що від перших чисел «Наш Клич» часто вміщував матеріали про життя полонених українських вояків в італійському таборі «Ріміні». Так, у числі від 24 лютого 1946 року читаємо таку замітку про незвичне життя цього табору:

«В місцевості Ріміні в Італії є табор українських полонених, який начислює біля 10000 людей. За війни вони були змобілізовані німцями і боролися на східному, протибольшевицькому фронті.

Спочатку їхнє життя було одноманітне, запанувала апатія та духовий застій. До табору приходили советські працівники та намовляли їх до повороту в Україну... В таборі зорганізувалося громадське життя.

Студенти почали друкувати першу таборову газету «Життя в таборі». Згодом появилися другі видання... Табор розвиває природні таланти, плекає рідну культуру, учить та вчиться» («Із життя українського», 1946).

Варто зазначити, що публікації про життя табору «Ріміні» не завжди були позитивними. Свідомо загострюючи питання про хронічне небажання чи невміння українців еднатися і заради великого, головного відкидати другорядне, амбіційне, редакція цим застерігала своїх земляків від подібних випадків. З прикрістю розповідаючи про те, як окремі групи табору добилися заборони відзначати річницю відновлення Української державності (акт 30 червня 1941 року у Львові), автор статті «Не все гаразд у таборі «Ріміні» наголошує: «В ім'я загальнонаціональних вимог мусимо кинути свої особисті чи партійні погляди, не сіяти розбрату» (число від 25 серпня 1946 року).

Тоді ні українські лондонці, ні українські рімінівці навіть і не здогадувалися, що пройде небагато часу і набутий під час випуску стіннівок та листівок і справжніх друкованих часописів досвід «задротяних таборян», як часто називали мешканців цього наметового табору, стане предтечею помітного поживавлення пресової і книговидавничої діяльності українців у Лондоні та інших містах країни.

Історія відміряла «Нашому Кличу» трохи більше одного року — від 18 листопада 1945 до 12 січня 1947 року.

До кінця 1946 року виходив як місячник (18 чисел). В останньому випуску 1946 року (число від 29 грудня) редакція повідомляє читачам про перехід на тижневий випуск. З цією назвою ще вийшло два числа — 7 і 12 січня 1947 року. Випуск від 12 січня був останнім у короткій історії цієї газети. До її передплатників прийшла газета з новою назвою — «Українська Думка».

Таким чином, від появи першого числа 18 листопада 1945 року до останнього (12 січня 1947 року) побачило світ 18 чисел «Нашого Кли-

чу» (два — в 1945 і 14 — 1946 року і два — 1947 року) («Наше соте число», 1949).

9 лютого 1947 року побачило світ перше число нової газети українців — «Українська Думка». Саме цій газеті судилося на багато літ стати єдиним авторитетним загальноукраїнським тижневиком усіх українців на терені Великої Британії.

Передумови появи нового видання з новою назвою були такі:

- Прибуття на терени Великобританії третьої, найбільшої, групи української еміграції з Ріміні.
- Об'єднання двох українських організацій — Центрального Українського Допомогового Бюро в Лондоні (ЦУДБ) і Союзу Українців у Великобританії (СУБ).
- Зміцнення СУБ та поширення його діяльності на всі терени країни.
- Спроби окремих груп українців засновувати нові періодичні друковані органи (поява газети «Український Крик»).
- Одинокий на ту пору тиражний друкований український часопис повинен мати прикметник «український».

22 серпня 1947 року у Лондоні виходить друком нова газета з назвою «Український Крик» (форматом А-3 на 4 шпальти). Видавцем її зазначене новопостале видавництво «Основа».

На появу нової української газети різко відгукнулася редакція «Української Думки». «Отаманія була і є прокляттям українського суспільного життя, — наголошується в передовій цієї газети від 3 серпня того ж року. — Виявом цієї отаманії і є поява «Українського Крику». Й тому ми не можемо привітати появу цієї газети в українській мові на наших теренах, як це нормально належало зробити».

Віднайдені автором цих рядків в архіві Української Видавничої Спілки досі невідомі загалу рідкісні примірники цієї газети дають підстави говорити про інші, відмінні від думки редакції «Нашого Крику», передумови постання нової не теренах Великої Британії українськомовної газети, як також і про причини її не тривалого існування.

Камінь спотикання громадського руху

З'ява першого числа «Українського Крику» формально засвідчила, що в середовищі української еміграції Великої Британії на початках її зорганізування уперше з'явився справжній камінь спотикання. Йшлося про пошук спільної відповіді громади на одне болюче для кожного запитання: якими мають бути найперші обов'язки еміграції перед вимушено покинутою Батьківщиною, де по завершенні Другої світової Москва з новою силою стверджує свої порядки?

Не однозначність у відповідях засвідчувала наявність двох підходів — поміркованого і радикального.

Першого підходу дотримувалися представники так званої старшої еміграції. Їхній гурт формували здебільшого українці канадського походження, які воювали в складі канадських збройних сил на боці антигітлерівської коаліції. Аргументи їхньої позиції: справа повалення російського більшовизму в Україні вже немає ніякої перспективи; ми достатньо натерпілися лихоліть і всяка політична діяльність, яка розколює сили всередині громади і веде до конфліктів із владою нового поселення, є вже недоречною.

Гурт прихильників *другого підходу* (їх називали новоприбулими) складався з учорашніх вояків дивізії «Галичина», які організовано були переміщені на британські острови 1945 і 1947 двома великими групами. Одну групу склали два батальйони молодих українців (до тисячі чоловік), що опинилася на Нормандському фронті війни в чужій Франції. Інша, більш численніша (до восьми тисяч чоловік) складалася з тієї частини армії «Галичина», яка доти, як Перша дивізія Української національної армії, була репатрійована до англійської зони окупації й на цілих два роки розміщена (до прийняття рішення альянсів переправити всіх до Англії) в італійських таборах «Ріміні» та «Белярія».

Такої ж умовної «двоторовості» в започаткуванні громадського життя української еміграції на британських островах дотримується і один із активних громадських діячів «старої» еміграції, колишній «рімінівець» Степан Сарахман, спогади якого автор цих рядків записав у листопаді 2016 року під час Міжнародної науково-практичної конференції в Лондоні з нагоди 70-річчя Союзу Українців у Великій Британії (Тимошик, 2015).

Усі ці кілька тисяч молодих чоловіків ще донедавна були активними учасниками всенародної боротьби українського народу за волю і незалежність. Вони пережили справжнє пекло, ведучи нерівні бої на обидва фронти і втратили на очах сотні й тисячі своїх побратимів. Вони від початку мали сильне бажання скоріше здобути незалежність України, очистити рідний край від двох страшних пошестей — червоного комунізму і коричневого фашизму.

Переживши на чужині довгі місяці принижень полону й нервового очікування своєї подальшої долі, мали певність, що мусять незабаром повернутися додому для продовження розпочатої боротьби за волю. Тому й мали глибоке переконання в тому, що громадська праця української еміграції повинна бути скерована передусім на допомогу Рідному Краєві, — незалежно від того, чи така діяльність буде подобатися владі країни нового перебування чи ні. Тому й реагували так болючо на відмінні погляди у цій болючій для них справі.

Недвозначна позиція цієї частини новоприбулих британських українців до старших, поміркованих, земляків чітко проглядається

ось у цих словах одного з очільників радикального крила Володимира Олеськіва:

«У першу чергу запримічувалася у них пересадна льояльність супроти сторонніх чинників, чи то польського командування, чи англійських властей, а в парі з тим необґрунтований страх перед якою-небудь політичною діяльністю. Відчувалося у них скептичне, неприхильне, а то й вороже наставлення до тогочасної боротьби, яка велася у великих масштабах в Україні проти нових московських окупантів. Все це для новоприбулих було незрозуміло ненормальне, великою мірою кривдяче, бо ж заперечувано чи знецінювано їхні найбільші ідеали, які стали змістом їх життя. Через це доходило часто до гострих дискусій і зударів чи то приватно, чи на громадському форумі» (Олеськів, 1962).

Щоб зберегти спокій у громаді й не завадити формуванню Союзу Українців у Великій Британії, як єдиної громадської організації емігрантів, учорашні дивізійники все ж не полишили її ряди, але стали осібно від СУБу пропагувати серед однодумців вистраждані ними в боях ідеї українського організованого націоналізму. Виникла думка заснувати для цього спеціальний журнальчик. Придумали йому й добру, нейтральну назву — «Друг». При кінці 1946 року видали на циклостил у кількох примірниках перше його число. Було в тому числі кілька матеріалів про боротьбу ОУН-УПА на два фронти.

Для цивілізованого суспільства усе, що робиться на ґрунті демократичних принципів, не викликає спротиву чи заперечень у громади, чи тим більше її керівництва. Однак в українських реаліях, хоча й пересаджених на чужий ґрунт, як засвідчує історія, все виявлялося навпаки. Реакція керівництва СУБ, у приміщенні якого кілька учорашніх дивізійників займалися редакційною підготовкою цього саморобного журналу, нічим не відрізнялася від реакції більшовицьких начальників у далекій Україні. Далі варто процитувати слова одного із творців цього журналу В. Олеськіва:

«Це видання викликало цілу бурю серед деяких членів Управи СУБу, а найбільше серед деяких земляків з Канади, немов би зроблено якийсь великий злочин. Сотн. Б. Панчук і його співробітники зареагували рішучо, а то й брутально, викидаючи на вулицю причетних до того видання людей, і зовсім неповинного д-ра Д. Донцова, який із виданням не мав нічого спільного. Дещо пізніше за цей «злочин», хоч формально під ін-

шим претекстом, був усунений із становища редактора «Української Думки» П. Пігічин».

Прикре непорозуміння зі спробою випуску журналу «Друг» сприяло тому, що від 1947 року на пресовому і видавничому полі українців Великої Британії з'являється осібна ділянка, із чітко окресленим змістовим акцентом, — пропагування ідей українського національно-визвольного руху та українського організованого націоналізму. Дещо пізніше це призведе до реєстрації в Лондоні ще однієї громадської інституції українців — підприємства під назвою «Українська Видавнича Спілка» (Ukrainian Publishers Manchester LTD).

А поки що першим паростком того руху волею обставин судилося стати новій газеті, що отримала назву «Український Клич».

«Український Клич» як предтеча «Визвольного Шляху»

За тодішніми законами Великої Британії, для заснування того чи того періодичного друкованого органу ініціативній групі слід було подати для реєстрації: дані про видавця, уділовців, їхній статутний капітал та сам статут редакції.

Так улітку 1947 року постає видавництво «Основа» як товариство з обмеженою відповідальністю (Osнова Publishing Company Limited). Реєструється воно за адресою: 3 а, Frederick Mews, London, S. W. I. Пізніше ця адреса була змінена: 25 а, All Saints Road, London, W. II. Засновниками-уділовцями цього видавництва стали семеро українців: (колишній редактор «Нашого Кличу» П. Пігічин, а також Г. Драбат, І. Булка, В. Олеськів, В. Совінський, М. Фулавка, Богатирчук) і один англієць (Поллард).

Співредакторами газети затверджені П. Пігічин та Г. Драбат. Активним її творцем на початковому етапі була Ірена Збудовська. А за головного журналіста було запрошено доктора Дмитра Донцова. Редакція та адміністрація розмістилися за такою адресою: Osнова Publishing CO., LTD., 25a All Saints Road, London, W. 11.

«Український Клич» помітно відрізнявся від свого попередника «Нашого Кличу», що розмножувався на примітивному циклостиллі. Тут відразу почали випускати газету високим друком, з якісними ілюстраціями. Кількісні параметри: формат А-3, чотири шпальти.

У першому числі (від 22 серпня 1947 року) довідуємося таку узагальнену службову інформацію про цей новий друкований орган українців: тижневик українців у Великій Британії, редагує колегія, видає видавництво «Основа». Умови передплати: на рік — 1 ф. 2 шил., півроку — 11 шил., 3 місяця — 6 шил., поодиноке число — 6 пенсів.

Подавався і цінник за оголошення: дрібні оголошення — 3 пенси за слово, за одну шпальту — 1 фунт і 2 шил.

Про що йшлося в першій передовій?

Звернення до читачів лаконічне — всього лиш на одну колонку. У ній — болісні фрази про десятки тисяч переселених на Острови, тяжку долю емігранта та віра в майбутнє. Що потрібно для біженців? — запитує автор передмови. І відповідає: усвідомити своє минуле, знайти в незвичних для себе обставинах, об'єднатися спільною думкою заради майбутнього. З цієї причини, на думку редакції, вони потребують мати свій друкований орган.

«Український Клич» — перша спроба в цій країні такого часопису, який прагне відповісти цьому завданню. Передова закінчується думкою, що українська преса на чужині «повинна зайняти відповідне положення серед преси східноєвропейських народів» та обіграним від назви газети закликком до єднання: «Кличемо лучитися коло нашого Клича! Кличемо підтримувати його. Кличем допомагати йому!».

У тому, що редакція нової газети створювалася з добротворчими цілями, з намірами об'єднувати громаду, а не з'ясувати прилюдно групові чи особистісні стосунки, засвідчує і заклик до читачів, який пролунав у другому числі: «активно вступати в СУБ (Союз Українців Британії — М. Т.) і підпирати цю устанovu».

Спроби взаємних поборень

Утім, як з'ясувалося, у керівників протилежного крила громади налаштування виявилось цілком протилежне.

По таборах українських біженців певні особи стали вести проти видавництва «Основи» та нової газети агітаційну роботу. І на це не змогла не зреагувати редакція «Українського Кличу». У третьому числі від 7 вересня на першій шпальті вміщується звернення «Від видавництва».

Повідомляючи своїм читачам про такі недоречні кроки своїх опонентів, редакція дає їм таку оцінку: «Таким своїм поступуванням, стараючись підкопати наше видавництво..., ці люди приносять шкоду цілому українському загалові. Стає ясным, що не для загального добра, а для власних, ворожих українській справі, цілей вони ведуть цю киричну роботу, тому ми перестерігаємо наших читачів та прихильників перед того рода людьми» (Ч. 4. 14 вересня).

Газета посилається на «розгромний» матеріал в останньому числі серпня правонаступниці «Нашого Кличу» — органі СУБу «Українська Думка», який від імені управи цієї організації підписали Панчук і Бура. У цьому матеріалі звучали такі звинувачення на адресу «Українського Кличу»:

- часопис є «анонімним»;
- автори статей підписуються ініціалами;
- під адресою, яка є осідком видавництва, знаходяться дотепер чужі, не українські чинники;
- нікому не відомо, хто стоїть за видавництвом «Основа»;

- видання «Українського Крику» є «отаманією»;
- не було потреби починати новий часопис, бо він не дав нічого нового ніж те, що писав уже наш часопис «Українська Думка».

Цікаво, що і в цьому випадку редакція УК проявила коректність, такт, холонокровність. Головний посил такої відповіді міститься ось у цьому абзаці: «Можна було сподіватися атаків на наше Видавництво зі сторони ворожих українцям чинників, але поборювання української преси таки українцями, — це якраз дуже нездоровий прояв, який заскочив не тільки нас, але й загал українського громадянства в цій країні».

Позиція редакції й надалі базувалася на викладеній у першому числі головній програмній тезі цього маленького колективу одностудців: виражати інтереси всієї громади і в жодному разі не займатися «газетною сваркою» на шпальтах часопису. І все ж закиди опонентів вимагали конкретних пояснень. Тому вони й були викладені в наступних пунктах:

1. Про «чужинецькі елементи» в адресі видавництва: зазначена на шпальтах чисел — це адреса друкарні, в якій друкується «Український Крик»: і вона та ж, де також друкує свої різні замовлення і СУБ.
2. Про підписи під замітками. Автори статей підписуються своїми іменами, або ініціалами — так само як це було прийнято на початках в інших емігрантських газетах, і як це практикує і «Українська Думка».
3. Про критикантів. М. Бура підписався «за Управу СУБу». Однак більшість із членів СУБ про це довідалися після виходу газети. Це і є кращий вияв отаманії.
4. Про те, що «УК» не дав нічого більше нового, ніж «УД». Це також є неправдою. Адже «Український Крик» у поле зору взяв повстану акцію в Україні проти чужої окупації. Про це широко пишуть часописи англійські, американські, німецькі, польські, чеські, французькі. Про це мало не щодня говорить чужинське радіо. Однак цієї теми уникала «Українська Думка».

Змістова тематика «Українського Крику»

Які теми хвилювали творців часопису?

Із чим вони приходили з кожним новим числом до читачів, прагнути зацікавити, й за рахунок цього розширити їхнє коло?

Ознайомимося із кількома збереженими числами цього унікального часопису.

Центральне місце першої шпальти першого числа займає фото красивої дівчини із заголовком матеріалу про неї «Свіжа могила», що його написав Василь Олесків. Це нарисова розповідь про колишню активну учасницю одного з підпільних підрозділів УПА в Україні,

члена ОУН Ірену Збудовську. Опинившись на еміграції в Німеччині, вона організовувала культурно-освітні заходи в таборах наших полонених. До Англії прибула в числі перших добровільних робітників. Знаючи мови, змогла швидко налагодити зв'язки з англійським суспільством. Стала членом кількох чужинських жіночих організацій, де взялася гаряче відстоювати інтереси українських жінок-біженок. Організувала український хор, залучила молодь до пластунської спілки. А у вільний час... писала вірші і прозу.

На завершення розповіді про цю талановиту українську патріотку, що так рано пішла з життя й самотньо похована в чужій землі далеко від рідного дому, редакція вміщує її оповідання «Невинна кров», завершення якого переходить на наступне число. А скільки б ще могла зробити ця одержима молода людина, якби не передчасна смерть...

На думку редакції, читачі мають знати своїх героїв задля того, щоб наслідувати кращі їхні бійцівські риси характеру й за будь-яких життєвих обставин не здаватися, а йти вперед з вірою і добротворенням.

Вміщена фотографія героїні розповіді не була єдиною в газеті. Цікаві світлини чи малюнки знаходимо щонайменше. Скажімо, репродукція картини В. Стадничука «Вечір на Воркуті», фотонариси з життя в таборах, де первинно були поселені українці.

Таким лейтмотивом наповнена в цьому числі й добірка матеріалів під рубрикою, що стане надалі постійною. Назву її запозичили з твору Олександра Довженка, який згодом заборонив сам Сталін, — «Україна в огні». Факти до цієї добірки були вибрані зі свіжих західних газет, зокрема «Америка» та «Zalcburger Nahrichten». Тут ідеться про бої підрозділів УПА з радянською армією між Прутом, Дунаєм і Дністром; про повстання проти московської окупації в Бессарабії; про смертний присуд військового суду Варшави 32-м членам УПА «за приналежність до української потайної організації, яка бореться проти Польщі за створення української влади на терені Польщі»; про перебування в радянських концентраційних таборах 14870 політичних в'язнів.

Про нові порядки, які по війні стали запроваджувати владні посадовці у західноукраїнських областях, повідомлялося в матеріалах рубрики «На нашій, не своїй землі». Проблематику цю увиразнювала ще одна рубрика «Вісті з України».

Стали частіше з'являтися огляди чужинських газет, де в різних контекстах були згадки про Україну і українську справу. Здебільшого такі огляди-хроніки вміщувалися під рубриками «З чужих газет» та «Голоси англійської преси».

З кінця вересня друга рубрика стає провідною. Її змістове наповнення свідчить, що в редакції була людина, яка добре знала англій-

ську мову й ретельно відшукувала в різноманітній британській пресі все те, що мало відношення до теми «українське питання», й готували для читачів УК цікаві звіти. У цих звітах частина повідомлень стосувалася подій в Україні, інша частина — подій довкола облаштування українських емігрантів у Великій Британії.

Ось як подавалася ця інформація для українського читача в добірці «Про Україну і українців» від 21 вересня (стилістику текстів збережено):

«Глазгов Геральд» повідомляє про загрозу врожаю на Україні, особливо для цукрових буряків.

«Глостер Джорнал» доносить, що до Англії мають приїхати до 5 тисяч українців і балтів з американської смуги Німеччини для праці в бавовняних фабриках Лянкаширу та в Йоркшайрськиз вовняних верстах».

Окремий тематичний напрямок формувався в матеріалах рубрики «Українці у Великій Британії».

Не можна випустити з уваги статтю Д. Шалдія «Організуватися» (число 4) на дві колонки цілої шпальти. З огляду на збільшення кількості українців у Англії, наголошує автор, громада мусить відповідально поставитися до розв'язання низки нагальних питань. З-поміж них виділяються найголовніші: творення українського середовища на чужині через об'єднання довкола громадських організацій, показ себе перед чужинцями як представників самодостатньої і культурної нації, виконання свого святого обов'язку перед Рідним Краєм.

Такі обов'язки, на думку автора, можна виконати лише тоді, коли з'єднаємося в одну міцну українську спільноту в Англії. А для цього слід розбудувати національні установи, заклади, осередки, гуртки і товариства, які виправдали себе на Рідних Землях (Просвіти, Січі, Пласти). Це те, що втримало від розладу і духовної деградації та зневіри тисячам юнаків і молодих чоловіків із дивізії «Галичина», які місяцями чекали присуду цивілізаційної Європи в наметових таборах під палючим сонцем Італії в Ріміні та Беллярії. Тут, на новому місці, належить розбудувати мережу освітніх, культурних, релігійних та видавничих осередків.

Про важливість не допустити внутрішніх чвар та конфліктів у статті написано так: «У розбудові нашого суспільного життя в Англії мусять бути відкинені всякі внутрішні непорозуміння на ґрунті походження, ідеології чи партійності. Мусимо взяти приклад з англійців, які уміють шанувати погляди й переконання кожної людини, а в першу чергу дбають про себе, як про націю і державу. Лише такий підхід — культурний та інтелігентний — може бути в розв'язання цього питання».

Логічним продовженням теми сприймається стаття Василя Шаварського «Привіт тобі, англійська земле» (число 5). Це схвильовані рядки про переживання і сподівання українського емігранта, який ступив уперше на англійську землю з корабля. Автор переконаний у тому, що земляки, які прибули сюди раніше, покликані допомогти новачкам влаштуватися на перших порах. Останні ж не мусять скласти руки. А краще зарекомендувати себе і перед чужинцями, і перед своїми варто тільки працею в поті чола як однією з кращих українських чеснот.

Звернімо увагу на кінець статті: «Вітай, вільна англійська земле! Ми прибули до тебе як робітники, а віримо, що відійдемо, як прапороносці демократії, щоб заткнути полум'яні прапори свободи там, де їхнього лопоту з тугою вижидають мільйони людей!».

Отож, більшість емігрантів з України вірили, що приїхали вони сюди на тимчасово і мусять вернутися на Батьківщину, як тільки настануть для цього певні умови.

Цікаво читати сьогодні, через більш ніж шістдесят літ, суху газетну хроніку, за якою проглядається життя українців перших місяців їхнього перебування на чужині у всіх його вимірах — на роботі, вдома, в громаді. Ці скупі рядки дають відчуття пульсу епохи, яка відійшла, але яка загартувала земляків, ствердила їх, не дала можливість асимілюватися чи розгубитися в чужому середовищі.

Ось лише кілька фрагментів тієї хроніки:

«З життя української групи в Маркет Гарборо» (Число 1):

У таборі Гарборо, густо заселеному українцями, активно ведеться культурно-освітня робота. Організовано виставку вишивок рушників та сорочок із рідного краю.

«Українці в Гуль» (Число 3):

У це портове місто в Англії, куди прибуває транспорт із Німеччини, приїхало багато українців. Живуть у переходовому таборі. Українці разом із прибалтами організувати загальнотаборову виставку народних умільців.

«Повернімо славу українського мистецтва» (Число 3):

У поселенні Мальвери, де розміщено українців, українці дали концерт. Виступив хор і танцюристи.

А ось англомовна рубрика «Our English Column» («Наша англійська колонка») започатковувалася з двох намірів: залучити до свого кола англомовного читача та допомогти українцям самотужки опановува-

ти мову. На противагу газеті «Українська Думка», де від початків подавалися уроки англійської, тут на дві колонки вміщувалися популярно написані тексти на різні теми. Для прикладу:

Число 1: Ukrainians — Why They are here (Українці: чому вони тут).

Число 3: Ukrainian Resistance under German Occupation (Український спротив під німцями).

Число 4: Man power and East Europe (Сила людей і Східна Європа).

Літературна тематика представлена здебільшого першими пробами пера самих читачів. Більшість із поетичних і прозових творів, що вперше побачили світ із благословення цієї газети, проникнуті тугою за Батьківщиною, патріотичними устремліннями героїв.

Кілька прикладів.

Вірш Богдана Жарського «Молитва» написаний у формі звернення до Богородиці Діви Марії повернути емігрантів «у свій милий край». Вірш Богдана Бори «Голубіє мені Україна» переносить читача на покинуту далеку Батьківщину. Всеволод Лисівич запропонував редакції оцінити його повість «Тюремний блокнот» і вона підготувала до друку уривок з нею під назвою «Зустріч».

З'являлися й перші рецензії чи короткі анонси на книги, видані на чужині. Друкувалися вони під рубрикою «З нових видань».

Оскільки видавцем «Українського Кличу» було видавництво «Основа», тому закономірно, що редакція стала першим літописцем цього видавництва.

З першого числа дізнаємося, що «Основа» вже випустила в світ першу книгу. Нею став «Підручник до науки англійської мови». Він «приступно писаний, обіймає найважливіші правила англійської граматики, слова та корисні пояснення».

Подаючи таку інформацію, редакція наголошує, що головне завдання всіх емігрантів в Англії — це вивчення мови цієї країни. І книжка ця допоможе зробити перші кроки в цьому. Ціна примірника — 2 шил. і 2 пенси, з поштовою пересилкою — на 7 пенсів дорожче. При замовленні 50 примірників кольпортеру надавалася двадцятивідсоткова знижка.

Видавництво брало для продажу і книги інших видавців. З оголошення в газеті за 4 числа вміщено перелік таких книг.

Висновки

1. Витоки української книги і преси — важлива сторінка з історії українців у Великій Британії. Однак, донині ні за окремими виданнями, ні комплексно пізнана і не вивчена.

2. Основними етапами появи та розвою українського життя на теренах Великої Британії слід вважати такі:

1902–1908 роки. Перша організована українська колонія в Манчестері.

1919–1921 роки. Діяльність Української дипломатичної місії в Лондоні, яка репрезентувала уряд Української Народної Республіки.

1930–1939 роки. Діяльність Українського пресового бюро в Лондоні під орудою Якова Макогона.

1940–1945 роки. Прибуття тисяч вояків українського походження з канадських та польських військових формувань.

Травень–червень 1947 року. Прибуття колишні вояків дивізії СС «Галичина», перейменованої 3 жовтня 1944 року на Першу дивізію Української Національної Армії (УНА).

1941–1949 роки. Прибуття українських скитальників з так званих таборів Ді-Пі.

3. Першим друкованим періодичним виданням українців на теренах Великої Британії слід вважати англомовний бюлетень Української дипломатичної місії в Лондоні «The Ukraine» (з липня 1919 по лютий 1920 вийшло 35 чисел).

4. Другим англомовним періодичним друкованим органом із чітко вираженим українським слідом, був «The Bulletin» Українського пресового Бюро (досі відомо про 62 числа).

5. Перші українськомовні газети виникають у Лондоні після завершення Другої світової війни. Такими були: «Наш Клич» (перше число — 18 листопада 1945 року), «Український Клич» (перше число — 22 серпня 1947 року), «Українська Думка» (від 9 лютого 1947 року).

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільховий, П. (1946, 30 травня). Українська громада в Манчестері. *Наш клич*, 7.
2. *Енциклопедія українознавства*. (1955–1984). (Т. 1–10). Париж–Мюнхен: Молоде життя.
3. Заставний, В. (1991). *Українська діаспора (розселення українців у зарубіжних країнах)*. Львів: Світ.
4. Із життя українського табору полонених «Ріміні» (1946, 24 лютого). *Наш Клич*.
5. Кардаш, П., & Кот, С. (1995). *Українці у світі*. Мельбурн: Фортуна.
6. Кравець, Р. (1994). Українці у Великобританії. В *Українська діаспора* (Ч. 5, с. 44–57). Київ.
7. Наріжний, С. (1999). *Українська еміграція: Культурна праця української еміграції. 1919–1939*. Київ: Видавництво Олени Теліги.
8. Наше соте число: До історії друкованого слова у Великій Британії. (1949, 23 січня). *Українська Думка*.
9. Олеськів, В. (1962). Короткий розвиток «Визвольного Шляху» і «Української Видавничої Спілки». *Визвольний Шлях* (Лондон), 4–5, 518–519.
10. Палієнко, М. (2008). *Архівні центри української еміграції: створення, функціонування, доля документальних колекцій*. Київ: Темпора.

11. Покальчук, Ю. (1999). *Українці у Великій Британії*. Львів: Кальварія.
12. Пресове бюро в Лондоні і комуністична робота (1935, 21 квітня). *Українське Слово*, 16.
13. Сидоренко, Н. (1999). Голос української молоді у Великій Британії. *Вісник Київського університету. Серія. Журналістика*, 7, 40–46.
14. Сидоренко, Н. (2001). Витоки інформаційних зв'язків між Україною і Великою Британією на початку ХХ століття. В *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики* (Вип. 9, с. 75–89). Львів.
15. Тимошик, М. (2015). *Українська книга і преса в Італії* [Монографія]. Київ: Наша культура і наука.
16. Трощинський, В., & Шевченко, А. (1999). *Українці у світі*. Київ: Альтернативи.
17. Українське бюро в Лондоні: Короткий звіт його діяльності. (1931–1939). The Polish Institute and Sikorski Muzeum: Kol. 433/2. *Biura Ukrainskie: Zalozeniai Sprawozdani*. P. 22–26.
18. Українське зорганізоване суспільство у Великій Британії. (1949). *Календарець українця у Великій Британії на 1949* (с. 60). Лондон: СУБ.
19. Українське пресове бюро в Лондоні (1980). *Енциклопедія українознавства*. (Т. 9, с. 3405). Париж: Молоде життя.
20. «Чеколяда — дітям переселенців». (1947, 19 січня). *Наш Клич*, 3.
21. Як повстав «Наш Клич». (1945, 18 листопада). *Наш Клич*, 1.
22. Krawec, R. (2016). The 1919–1921 Ukrainian Diplomatic Mission in London. *Ukrainians in the United Kingdom: Online Encyclopedia*. Retrieved from <http://blogs.bl.uk/European/201608/the-1919-1921-ukrainian>.

REFERENCES

1. «Chekoliada — ditiam pereselentsiv» [“Chekolada — children of migrants”]. (1947, January 19). *Nash Klych*, 3. [In Ukrainian].
2. *Entsyklopediia ukrainoznavstva* [Encyclopedia of Ukrainian Studies]. (1955–1984). (Vols. 1–10). Paris-Munchen: Molode zhyttia. [In Ukrainian].
3. Iz zhyttia ukrainskoho taboru polonenykh «Rimini» [From the life of the Ukrainian prison camp “Rimini”] (1946, February 24). *Nash Klych*. [In Ukrainian].
4. Kardash, P., & Kot, S. (1995). *Ukrainci u sviti* [Ukrainians in the world]. Melburn: Fortuna. [In Ukrainian].
5. Kravets, R. (1994). *Ukrainci u Velykobrytanii* [Ukrainians in the UK]. In *Ukrainska diaspora* [Ukrainian Diaspora] (Pt. 5, pp. 44–57). Kyiv. [In Ukrainian].
6. Krawec, R. (2016). The 1919–1921 Ukrainian Diplomatic Mission in London. *Ukrainians in the United Kingdom: Online Encyclopedia*. Retrieved from <http://blogs.bl.uk/European/201608/the-1919-1921-ukrainian>. [In English].
7. Narizhnyi, S. (1999). *Ukrainska emihratsiia: Kulturna pratsia ukrainskoi emihratsii. 1919–1939* [Ukrainian emigration: Cultural Work of Ukrainian Emigration. 1919–1939]. Kyiv: Vydavnytstvo Oleny Telihy. [In Ukrainian].
8. Nashe sote chyslo: Do istorii drukovanoho slova u Velykii Brytanii [Our cell number: To the history of the printed word in the UK]. (1949, January 23). *Ukrainska Dumka*. [In Ukrainian].

9. Oleskiv, V. (1962). Korotkyi rozvytok «Vyzvolnoho Shliakhu» i «Ukrainskoi Vydavnychoi Spilky» [Short development of the «Liberation Way» and «Ukrainian Publishing Union»]. *Vyzvolnyi Shliakh (London)*, 4–5, 518–519. [In Ukrainian].
10. Paliienko, M. (2008). *Arkhivni tsentry ukrainskoi emihratsii: stvorennia, funktsionuvannia, dolia dokumentalnykh kolektsii* [Archival centers of Ukrainian emigration: the creation, functioning, the fate of documentary collections]. Kyiv: Tempora. [In Ukrainian].
11. Pokalchuk, Yu. (1999). *Ukrainci u Velykii Brytanii* [Ukrainians in the UK]. Lviv: Kalvariia. [In Ukrainian].
12. Presove biuro v Londoni i komunistychna robota [Press Office in London and Communist Work] (1935, April 21). *Ukrainske Slovo*, 16. [In Ukrainian].
13. Sydorenko, N. (1999). Holos ukrainskoi molodi u Velykii Brytanii [The voice of Ukrainian youth in the UK]. *Visnyk Kyivskoho universytetu. Serii. Zhurnalistyka*, 7, 40–46. [In Ukrainian].
14. Sydorenko, N. (2001). *Vytoky informatsiinykh zviazkiv mizh Ukrainoiu i Velykoiu Brytaniieiu na pochatku XX stolittia* [The origins of information relations between Ukraine and Great Britain at the beginning of the 20th century]. In *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky* [The Collection of Works of the Research Center of Periodicals] (Issue 9, pp. 75–89). Lviv. [In Ukrainian].
15. Troshchynskiy, V., & Shevchenko, A. (1999). *Ukrainci u sviti* [Ukrainians in the world]. Kyiv: Alternatyvy. [In Ukrainian].
16. Tymoshyk, M. (2015). *Ukrainska knyha i presa v Italii* [Ukrainian Book and Press in Italy] [Monograph]. Kyiv: Nasha kultura i nauka. [In Ukrainian].
17. *Ukrainske biuro v Londoni: Korotkyi zvit yoho diialnosti. (1931–1939)* [Ukrainian Bureau in London: A Brief Report on its Activities. (1931–1939)]. The Polish Institute and Sikorski Muzeum: Kol. 433/2. *Biura Ukrainskie: Zalozenia i Spravozdani*. P. 22–26. [In Ukrainian].
18. *Ukrainske presove biuro v Londoni* [Ukrainian Press Office in London] (1980). *Entsyklopediia ukrainoznavstva*. (Vol. 9, pp. 405). Paris: Molode zhyttia. [In Ukrainian].
19. *Ukrainske zorhanizovane suspilstvo u Velykii Brytanii* [Ukrainian Organized Society in Great Britain]. (1949). *Kalendarets ukraincia u Velykii Brytanii na 1949* (p. 60). London: SUB. [In Ukrainian].
20. Vilkhovyi, P. (1946, May 30). *Ukrainska hromada v Manchesteri* [Ukrainian community in Manchester]. *Nash klych*, 7. [In Ukrainian].
21. *Yak povstav «Nash Klych»* [How “Our Cry” rebelled]. (1945, November 18). *Nash Klych*, 1. [In Ukrainian].
22. Zastavnyi, V. (1991). *Ukrainska diaspora (rozselennia ukrainciv u zarubizhnykh krainakh)* [Ukrainian diaspora (resettlement of Ukrainians in foreign countries)]. Lviv: Svit. [In Ukrainian].